מסורת הש"ס

היך עבידה. היה יושב ואוכל בערב שבת וחשכה לילי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולם עליו מה נפשך יברך על היום המזון קודם יברך על המזון היין קודם יברך על היין היום קודם נשמעינה מן הדא בא להן יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס א"ר בא על ידי שהוא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה ברם הכא מכיון שהוא משלשה על ידי הכוס אינו שכח כיצד יעשו על דברי בית שמאי יברך על המזון תחילה ואח"כ מברך על היום ואחר כך על היין וקשיא על דברי בית הלל במוצאי שבת היך עבידה היה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולן עליו מה נפשך יברך על היין המזון קודם יברך על המזון הנר קודם יברך על הנר הבדלה קודמת נשמעינה מן הדא *אמר רבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ברכת המזון שהוא בתחילה ולא על הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על הנר ועל הבשמים שבית שמאי אומרים [ח] בשמים ואחר כך נר ובית הלל אומרים מאור ואחר כך בשמים רבא ורב יהודה הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואחר כך נר כיצד יעשה על דברי בית הלל יברך על המזון

תוספתא פ"ה. ושם

אפשר למיעבד כסברא דב"ש גבי קידוש ולמאי דס"ל לב"ש נמי גבי יין ומזון במתני' דסוף פירקין היכא דאין שם אלא אותו כוס והשתא אי מקלעי הני גוונא בלילי שבת היאך ינהוג אליבא דב"ש דממ"כ קשיא כדמסיק ואזיל להקושיא: היך עבידה. בהי גוונא מקשינן לה ומפרש וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בע"ש וחשכה לילי שבת וצריך הוא לקדש קדושת היום על היין ואין שם אלא אותו הכוס יין בלבד ואם יקדש עליו לא יהיה לו יין לברך על המזון: את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולם עליו. כלומר דודאי את אומר בזה דהדין הוא שיניח עד לאחר המזון ויאמר הכל קידוש וברכת המזון על אותו כוס וכדתנינן בתוספתא פ"ה גבי מ"ש וכדלקמן וה"ה נמי בהאי גוונא בלילי שבת והשתא קשיא מה נפשך לב"ש היאך יעשה: יברך על היום. קודם כדאמרינן במתני' דקדושת היום קודם ליין הא הכא איכא נמי מזון ובודאי ברכת המזון קודם לקידוש היום שהרי נתחייב בברכת המזון קודם שקידש עליו היום: יברך על המזון. ואי תימא דאין ה"נ דיברך על המזון מקודם הא ליתא דהרי הכא היין קודם לב"ש כדאמרי במתני' דסוף פרקין גבי בא להם יין בתוך המזון ומייתי לה לקמיה: יברך על היין. ואם תאמר דיברך על היין קודם להמזון הא נמי אי אפשר דכשבא לברך על היין קידוש היום קודם לו כדאמרי ב"ש במתני': נשמעינה מן הדא. זה הכל מן הקושיא וכלומר והיכא שמעינן להא דאמרת לב"ש היין קודם להמזון מן הדא דתנינן בסוף פרקין בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרי' מברך על היין ואח"כ מברך על המזון וא"כ היאך יתנהג עצמו בכה"ג אליבא דב"ש: אמר ר' בא. דלא קשיא מידי מהאי מתני' דסוף פרקין דמייתית ראיה לגוונא דהכא דלב"ש מברך על היין מקודם להמזון דשאני הוא התם דע"י שהיא ברכה קטנה בורא פרי הגפן בלבד הלכך הוא דקסברי ב"ש התם דמברך על היין מקודם שאם אתה אומר שימתין עד לאחר ברכת המזון חיישינן שמא ישכח וישתה מיד בלא ברכה אבל הכא שצריך הוא לקדש קדושת היום ומכיון שהוא ממתין לשלשה על ידי הכוס אינו שכח מקודשת היום ולא חיישינן שמא ישתה עד שלא יקדש: וכיצד יעשו על דברי ב"ש. והשתא מסיק לה דלר' בא דקאמר דהכא איכא תקנתא לב"ש נמי וכיצד יעשה יברך על המזון תחלה דבהאי גוונא מודו ב"ש דליכא למיחש למידי כדאמרן ואח"כ מברך קדושת היום ואח"כ על היין כסבר' דידהו במתני': וקשי' על דברי ב"ה. השתא מהדר הש"ס לדייק גם אליבא דב"ה דודאי בלילי שבת ובגוונא דהוה מדייק לי' אליבא דב"ש ליכא למידק כלל אליבא דב"ה דפשוט הוא דבגוונא דקאמר היה יושב ואוכל בע"ש וכו' ואין שם אלא אותו הכוס דלב"ה מברך על המזון ואח"כ על היין ואח"כ על היום כי קשיא לן אליבא דב"ה במוצאי שבת הוא דקשיא לן וכעין גוונא דהוה מדייקינן אליבא דב"ש בע"ש ה"נ מדייקינן השתא אליבא דב"ה במ"ש וכדמפרש ואזיל: היך עבידה. בהי גוונא קא מיבעיא לן וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת וצריך הוא להבדיל ואין שם אלא אותו הכוס ואם יבדיל לא יהי' לו יין לברך על המזון: את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולן עליו. הבדלה וברכת המזון דודאי כך הוא הדין והכי תנינן בתוספתא פ"ה הנכנס לביתו במ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמי' ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו והשתא מדייק הש"ס דלר' יהודה דתוספתא אליבא דב"ה כדמייתי נמי לקמיה קשיא לן דמה נפשך כיצד יעשה בהאי גוונא דאמרן: יברך על היין. בתחלה הרי המזון קודם כדסבירא להו לב"ה במתני' דסוף פרקין: יברך על המזון בתחלה. הרי הנר קודם כדתנן במתני' גבי פלוגתייהו דהא ב"ש אומרים נר ומזון וכו' וב"ה הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה א"כ לכ"ע נר קודם למזון: יברך על הנר. בתחלה: הבדלה קודמת. כלומר ואם יעשה כך תהיה הבדלה קודמת למזון והא לא תנן הכי דאע"ג דבמתני' תני כן ההיא דלאו כהלכתא היא אלא כדתני ר' יהודה בתוספתא שם וכדלקמיה: נשמעינה מן הדא. מסקנת הקושיא היא וכלומר והיכא תניא הכי מן הדא דא"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו וכו' וגי' התוספתא כך היא שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור וגי' הש"ס בתוספתא היה כך בהפך ככתוב לפנינו והיינו דקאמר עלה רבא ורב יהודה הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואח"כ מאור ולא כהאי גי' דלעיל לב"ה. שמעינן מיהת דלכ"ע מזון בתחילה והבדלה בסוף כי פליגי בסדר הברכות השייכי' להבדלה הוא דפליגי ושמעינן נמי דלכ"ע אלו הברכות השייכי' להבדלה סמוכות זו לזו מיהת בעינן והשתא אם יברך על הנר בתחילה למזון ואח"כ ברכת הנר תכופות זו לזו כל הברכות א"כ תהי' הבדלה קודמת למזון והא לר' יהודה לכ"ע מזון בתחילה והבדלה לבסוף היא וכיצד יעשה על דברי ב"ה. מסקנא דמילתא היא. וכלומר והשתא כיצד יעשה אליבא דב"ה אם כהאי דתנינן במתני' נר ובשמים ומזון והבדלה או כהאי דר' יהודה בתוספתא וקאמר הש"ס

עין משפט נר מצוה

ד
א מיי' פכ"ט מהל"ש הכ"ד סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רט ס"א

מראה הפנים

והשתא לדעת רוב הפוסקים דפסקו דמקדשין על הפת ומפרשי כהאי פירושא דהגה' מיי' לפת דהכא א"כ מינה גופה נשמע דאין מקדשין על השכר אפי' הוא חמר מדינה כדפסק הרמב"ם שם בהל' י"ז דהא הכא בחמר מדינה איירי כדקאמר מבדילין על השכר וכו' ועלה קאמר נהיגין תמן וכו' ואי מקדשין על השכר היה להם לקדש בבה"כ להוציא האורחים ולא היין לדחות כאן כדדחו התוס' בשמעתין התם דהסברה לקדושי אשיכרא דאיכא לאוקמי כשאינו חמר מדינה ותדע וכו' ע"ש והכא דקאמר מבדילין ודאי בחמר מדינה קאמר ואפ"ה לקדושי אסור לקדש על השכר:

וקשיא על דברי ב"ה במוצאי שבת היך עבידה וכו'. כדפרישית דזה הכל מן הקושיא עד לבסוף וכיצד יעשה וכו'. והרי"ף ז"ל הביא לזה ללמוד מכאן סתירה לדעת איכא מרבוותא דבעי למימר דמזון דמתני' דלקמן ב"ש אומרים נר ומזון וכו' היינו ברכת המוציא וכו' דהא בתוספתא קתני בהדיא ברכת המזון וכן הועתק כאן להא דר' יהודה וכו' ברכת המזון ואף דגי' דהכא בהא דר' יהודה דלאו כהלכתא היא אליבא דב"ה מ"מ שמעינן דמזון היינו ברכת המזון. ובגופא דפירושא דהכא לא ביאר הוא ז"ל כלום אלא דרמז לנו בהעתקתו ונשמעינה מן הדא וכו' לומר דאדלעיל קאי ומסקנת הקושיא היא ואין זה כמו בשאר מקומות דנשמעינה מן הדא פשיטותא היא וכן האי נשמעינה מן הדא דלעיל בקושיא

פירוש מבעל ספר חרדים

להוציא את מי שאינו בקי: המזון. קודם שנתחייב בה קודם ביאת שבת ושמעינן לב"ש דאמר לעיל שכבר נתחייב וכו' וכן כל כיוצא בו: היין קודם. כדשמעינן ליה לב"ש לקמן בסוף פרקין בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון: נשמעינה מן הדא. ממאי דיהיב טעמא ר' בא אב"ש דיין דאחר המזון יש ללמוד כיצד יעשה כאן מתוך שהיא ברכה קטנה בפה"ג בלבד שמא ישכחו וישתה בלא ברכה כשבא להם היין אחר המזון קודם ברכת מזון אם אתה אומר יברך בפה"ג תחלה והכוס בידו שמא ישכח וישתה אותו בלא ברכה דכשעודו בכפו כשסיים ב"מ מיד יבלענו אבל כשיודע שיש אחר ברכת המזון וכאן עדיין חובה עליו לקדש עליו לא ישכח לשתותו דאין זו ברכה קטנה דקידוש ובפה"ג ברכה אריכתא חשיבא והכא מודה ב"ש דלא יברך איין קודם ברכת מזון כיון דאין חשש לשתות בלא ברכה: המזון קודם. כדתנן לקמן ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים יברך על המזון ואח"כ מברך על היין: נר קודם למזון. כדתנן לקמן וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון: יברך על הנר. כלו' כדתנן וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והדר מברך על היין מיד אחר המזון כהיך מתני' דסברי ב"ה מברך על המזון ואח"כ מברך על היין דברכת המזון טעונה כוס ואח"כ יברך המבדיל: הבדלה קודמת. כלומר הניחא לרבי יוסי דאמר לעיל דב"ש וב"ה ס"ל דיין קודם להבדלה ניחא ומתני' דקתני ב"ה ומזון והבדלה ס"ל דבכלל המזון היין דסמוך לה והדר הבדלה א א לר' מנא דאמר הבדלה קודמת ליין מאי איכא למימר הא סברי ב"ה דברכת המזון טעונה כוס וצריך מיד שיסיים ברכת המזון לברך על היין וכיון דרבי מנא סבר דב"ל הבדלה שבשנה הבדלה קודמת ליין אי השתא עביד הכי נמצאת ברכת המזון בלי כוס: כשמעינה מן הדא. כלומר רבי מנא אמר לך אנא לא ס"ל כמתני' דמסמיך מזון להבדלה דא"כ ודאי כיון דסמיכי יין והבדלה ראוי שיקדים הבדלה אלא כר' יהודה ס"ל דאמר מזון בראש והבדלה בסוף וכיון דלא סמיכי יין והבדלה אין להקפיד אי יין קודם דודאי ר' מנא כי א"ר יין והבדלה קודמת כי סמיכי קאמר שאין לו רק יין ולא נר א"כ כיצד יעשה לב"ה לדעת רבי מנא כשהיה אוכל במוצאי שבת ותשכם לו יברך על המזון ומיד היין דברכת המזון טעונה כוס ואח"כ על הנר ועל הבשמים ואח"כ מב"י

שנויי נוסח וח (בוג"א) רבא ורב יהודה בכ"י רב יהודה בשם רב.